

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek / G. Tunç (257-266. s.)

15-Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek

Gökhan TUNÇ¹

APA: Tunç, G. (2020). *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (21), 257-266. DOI: 10.29000/rumelide.839144.*

Öz

Birçok Türk edebiyatı tarihi kitabında, Türk edebiyatı isimler sözlüğünde ve bilimsel makalede, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı eser, İlhan Selçuk'un ilk ve tek romanı olarak gösterilmektedir. Ancak daha çok deneme, düşünce ve gazete yazılarıyla tanınan Selçuk'un, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'na yazdığı ön sözde ifade ettiği düşünceler, aslında söz konusu kitabın türü ve yazarının kim olduğu konusunda var olan ön kabullerin sorgulanması gerektiğini düşündürür. Çünkü Selçuk, bahsedilen ön sözde, Dr. Cengiz Yurtoğlu'nun, babası Yüzbaşı Selahattin'e ait anı defterlerini kendisine getirdiğini ve kendisinin birtakım eksiltmeler ve düzenlemelerle kitabı yayımladığını dile getirir. O hâlde bu noktada sorulması gereken soru, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adıyla yayımlanan kitabın roman türüne mi; yoksa anı türüne mi dâhil edilmesi gerektiğidir. Bununla birlikte ilk soruyla doğrudan bağlantılı olarak kitabın gerçek yazarının kim olduğu da tartışılmalıdır. Bu makalede, temel olarak, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nın, bilinenin aksine roman türüne değil, anı türüne dâhil edilmesi gerektiği savunulacaktır. Dolayısıyla *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nın yazarının İlhan Selçuk olmadığı, onun kitabı yayına hazırladığı ileri sürülecektir. İfade edilen görüşün kanıtlanma sürecinde, üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarına başvurulacaktır. Buna göre, İlhan Selçuk'un bazı sözleri ve bilhassa arka kapak üzerinden oluşan üstyorum zinciri, her ne kadar ele alınan metni roman türüyle ilişkilendirse de, kitabın ön sözünde İlhan Selçuk tarafından ortaya konan okuma kontratı ve Rus Biçimcileri'nin suje kavramı göz önünde bulundurulduğunda *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nın Selahattin Yurtoğlu tarafından kaleme alınan anı kitabı olduğu ortaya çıkacaktır.

Anahtar kelimeler: İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, üstyorum, okuma kontratı, suje

Who wrote *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*? Rethinking *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* through the notions of metacommentary, reading contract and subject

Abstract

In many of books of Turkish literature history, dictionaries of names in Turkish literature and academical articles, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* is presented as the first and only novel by İlhan Selçuk. However, the thoughts that were put forward in the preface of *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* by İlhan Selçuk, known more for his essays, opinion writings and newspaper articles, make us think that it is necessary to question the presuppositions related to the genre and the writer of the book. In the mentioned preface, Selçuk states that Dr. Cengiz Yurtoğlu gave him Captain Selahattin's, his father, diary and Selçuk published the book by making some reductions and corrections himself. Therefore, the question is whether the book published as *Yüzbaşı Selahattin'in*

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Eskişehir, Türkiye), tuncgokhantunc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9450-8045 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 03.09.2020-kabul tarihi: 20.12.2020; DOI: 10.29000/rumelide.839144]

Romanı belongs to novel or memoir genre. In addition to this, actual writer of the book should be discussed in direct reference to the first question. In this article, it is going to be claimed that *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* should be counted as a memoir rather than a novel contrary to what is believed. Hence, it is going to be asserted that İlhan Selçuk is not the writer of the book but he has prepared it for publication. The notions of metacommentary, reading contract and subject are going to be referred to during the proof process of the mentioned opinion. Accordingly, it is going to be revealed that *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* is a memoir written by Selahattin Yurtoğlu when the reading contract confessed by İlhan Selçuk in the preface and Russian Formalists' notion of subject are taken into consideration even if some of İlhan Selçuk's utterances and especially the chain of metacommentary on the end cover of the book associate the text with novel genre.

Keywords: İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, metacommentary, reading contract, subject

Giriş

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı adlı kitap, İlhan Selçuk'un en tanınmış eserlerinden biri olarak kabul edilmesinin yanı sıra, kitap hakkındaki yorumların ele alındığı bölümde görüleceği gibi, Milli Mücadele Savaşı'nın konu edildiği romanlar konuşulduğunda sıklıkla gündeme getirilen bir metindir. Hâl böyle olunca, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nın, İlhan Selçuk'a ait bir roman olduğu konusunda bir fikir birliğinin olduğu söylenebilir. Nitekim hem edebiyat tarihlerinde hem Türk edebiyatında isimler sözlüklerinde hem de eserle ilgili ilk ve temel bilgilere erişilebilecek internet sayfalarında, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitabın, İlhan Selçuk tarafından yazılan bir roman olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu makalede ise temel olarak, söz konusu yerleşik düşüncenin sorgulanması ve genel geçer anlayışın aksine *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitabın, İlhan Selçuk'a ait bir roman değil, Selahattin Yurtoğlu'na ait bir anı kitabı olduğunun kanıtlanması amaçlanmaktadır. Bahsedilen durumda İlhan Selçuk'un kitaptaki konumu ise, editör/yayına hazırlayan olacaktır.

Söz konusu düşüncenin kanıtlanmasında ilk olarak, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitabın roman türünde değerlendirilmesine yol açan yoruma ve bu yorumu çoğaltan üstyorum zincirine değinilecektir. Bu yolda üstyorum zincirinin olumlu özelliklerinin yanı sıra hedef metni doğru bir şekilde anlamlandırmanın önüne set çeken niteliğine vurgu yapılacaktır. İkinci olarak İlhan Selçuk'un inceleme konusu metnin ön sözünde okurla kurduğu okuma kontratının, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nın anı kitabı olduğunu ortaya koyduğu gösterilecektir. Son olarak, araştırmacıların *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nı, roman şeklinde değerlendirirken öne çıkardıkları "eksiltme" ve "düzenleme" özellikleri, Rus Biçimcileri'nin suje kavramı doğrultusunda tartışılacaktır. Burada, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nda İlhan Selçuk tarafından gerçekleştirilen eksiltme ve düzenleme eylemlerinin kurgusal bir boyutta olmadığı savlanacaktır.

Üstyorum kavramı ve *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* hakkındaki yorumlar

Fredric Jameson, "Üstyorum" adlı yazısında, yorumun giderek gözden düştüğünden bahseder. Ancak Jameson, bu durumla ilgili bir çelişkinin altını da çizme ihtiyacı duyar. Buna göre bir yandan yorumlamaya karşı giderek artan bir isteksizlik varken diğer taraftan yorumlamaya yazgılıyızdır (2008, s. 37). Yorum konusunun yanı sıra Jameson'un üstyorum konusundaki görüşleri de dikkat çekicidir. Ona göre "her yorum, aynı zamanda bir üstyorum olmak zorundadır." (2008, s. 36). Böylelikle Jameson, yorum ile üstyorum arasındaki sınırı silikleştirir. Yine Jameson'a göre

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek / G. Tunç (257-266. s.)

üstyorumun ikinci temel ilkesi, herhangi bir yorum ihtiyacının olmamasının yorumu gerektiren bir olgu olmasıdır (2008, s. 40). Peki, üstyorumun amacı ve işlevi nedir? Jameson, üstyorum kavramıyla Freud'un yorumbilgisini andıran bir modeli imler. "Semptom ile bastırılmış düşünce arasındaki, belirtik içerik ile örtük içerik arasındaki, gizleme ile gizlenmiş ileti arasındaki ayrıma dayalı bir modeldir bu" (2008, s. 48). Bu bağlamda Jameson'a göre üstyorum, sansürün ve bu sansürün neden olduğu durumun mantığını anlamayı amaçlar (2008, s. 52). Jameson, yapısalcılığın model fikri ve Freud'un yorumbilgisinden yararlanarak oluşturduğu üstyorum kavramını Marksist bir işlev ve amaç için kullanır.

Jameson'ın üstyorum kavramlaştırmasına karşılık bu makalede söz konusu sözcükle, bir yorumun sonucunda doğan yorum ve yorumlar zincirine gönderimde bulunulacaktır. Buna göre baskın bir yorum, artzamanlı bir şekilde sonrasında gelen yorum ya da yorumları belirler, yönlendirir ve sınırlarını çizer. İfade edilen durum, olumlu olabileceği gibi olumsuz bir şekilde de gerçekleşebilir. Baskın bir yorum, sonrasında, hedef metnin içeriğini doğru ve sağlıklı bir şekilde değerlendirme yolunda kolaylık sağlayabileceği gibi engel de çıkarabilir. İkinci durumda, üstyorumun hedef metnin anlamını maskeleyen, gizleme özelliği varlık kazanır. Bahsedilen bağlamda üstyorum, hedef metni anlamaya dair girişimlere set çeker. Bununla birlikte üstyorumu ortaya çıkaracak baskın yorum, metnin yazarı tarafından dile getirildiği gibi alanda saygın bir kişi tarafından da dillendirilmiş olabilir. Böylelikle oluşan üstyorum, geçerli bir söylem inşa ederek okurlarda belirleyici ve ikna edici etkiye sahip olur. Herhangi bir okur, okuma eylemine girişmeden ve okuma sürecinde, üstyorumun inşa ettiği söylem biçiminin tesiri içinde olur. Ancak sorgulayıcı bir okurun, olumlu ya da olumsuz bir işleve sahip bu üstyorumla hesaplaşması gerekmektedir. Bu noktada *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı metin üzerinden, üstyorumu oluşturan baskın yorum ve yorumlar zinciri tartışılmaya geçilebilir.

İlhan Selçuk, tartışma konusu olan kitaba yazdığı "Ön Söz"de, Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı* eseri Yunus Nadi Armağanı'nı kazanınca, romanda ismi geçen Yüzbaşı Selahattin'in oğlu Cengiz Yurtoğlu'nun kendisine, babasına ait on beş ciltlik anı defterlerini verdiğinden söz eder. Selçuk'un anı defteri ile ilgili yorumu şöyledir: "Okurken ve incelerken gördüm ki, Yüzbaşı'nın hayatı bir roman. Gerçi her insanın hayatı bir romandır. Ama, Yüzbaşı'nın hayatı yakın tarihimizin ün kazanmış kişileriyle ve yakın tarihimizin birinci derecede önemli olayları içinde yaşanmış bir roman." (1979, s. 6). Selçuk'un Yüzbaşı'nın hayatının roman olduğu düşüncesi, kitabın arka kapağında "*Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* yalnız kendisinin değil, bir kuşağın romanıdır. Bu romanda değer yargılarıyla birlikte çöken Osmanlı İmparatorluğu yerine yeni bir imparatorluk kurmak isteyenlerin dramı ve devletin çöküşünü durdurmak isteyen bir asker kuşağının fedakârlık destanı yer alır." (1979) şeklinde dillendirilir. Böylelikle arka kapakta roman tabiri net bir şekilde dile getirilir. Söz konusu bu türsel sınırlandırmanın romanla ilgili belirlemelerde doğrudan etkili olduğu söylenmelidir. İfade edilen düşünceyi somutlaması için tartışma konusu metni roman olarak nitelendiren görüşlere yer verilebilir.

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*'nde, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitiren İlhan Selçuk'un, avukatlık, matbaacılık, dergi ve gazetelerde yazı işleri müdürlüğü yaptığını yazar. Ayrıca Selçuk'un ilk yazılarının *41 Buçuk* isimli mizah dergisinde çıktığını dile getirdikten sonra ilk iki kitabının, gittiği yerler üzerine birer inceleme olduğunu ekler. Bunun yanı sıra *Mustafa Kemal'in Saati*'nde (1969) belgesel yazılarını derlediğini ve *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* (1973-1975) adlı iki ciltlik bir roman yayımladığını ifade eder (Necatigil, 1983, s. 336).

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt II'de, İlhan Selçuk'un, "anı, belgesel ve incelemelerinin yanı sıra Selahattin Yurtoğlu'nun anılarından hareketle Kurtuluş Savaşı'nı konu alan *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı iki ciltlik bir roman kaleme al[dığı]" dile getirilir (2010, s. 904).

İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*'nde *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitabı, roman türüne dâhil eder ve İlhan Selçuk'un eseri olarak gösterir (2007, s. 3151).

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde de *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı metin, roman olarak nitelendirilir. İlhan Selçuk'un söz konusu eserde, *Yüzbaşı Selahattin Yurtoğlu'nun anılarından yola çıkarak Kurtuluş Savaşı'nı konu edindiği* dile getirilir [<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ilhan-selcuk>] ve böylelikle İlhan Selçuk'un, Yurtoğlu'nun anılarını malzeme olarak kullanıp kurgusal bir metin inşa ettiği iddia edilmiş olunur.

Mustafa Apaydın, "Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerinde Bazı Dikkatler" adlı kapsamlı ve önemli yazısında, İlhan Selçuk'un, Selahattin Yurtoğlu'nun anılarını düzenleyerek ve kurgulayarak biyografik romana dönüştürdüğünü savlar: "İlhan Selçuk'un Kurtuluş Savaşı'nın önemli simalarından biri olan *Yüzbaşı Selahattin Yurtoğlu'nun hayatını anlattığı Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı eseri de, Selahattin Yurtoğlu'nun anılarına dayanıldığı belirtilmekle birlikte İlhan Selçuk'un düzenlemesi ve kurgusu ile sunulduğu için, biyografik roman kategorisine dâhil edilebilir." (2002, s. 558). Apaydın'ın dediği gibi anlatı kuramında, var olan malzemeyi romana dönüştürmenin temel özelliklerinden bazıları düzenleme ve kurgudur. Makalenin ilerleyen bölümlerinde de bilhassa bu kavramların söz konusu romandaki görünüşleri sorgulanacaktır.

Kurtuluş Kayalı, "Bir Arayışın Önemli Bir Durağı: *Devlet Ana*" adlı yazısında, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nın yazılmasının ana etkenini, *Yüzbaşı Selahattin'in gerçek hayatının romanda, Yorgun Savaşçı*'da anlatıldığı gibi olmadığını ortaya koymak şeklinde belirler (2002, s. 816). Bu şekilde Kayalı da *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'nı telif bir roman olarak alımlar.

M. Sadık Aslankara, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitap hakkında yazdığı yazıda, eseri İlhan Selçuk'un olarak görmesine karşılık onun roman mı, anı kitabı mı olduğu noktasında bir soru sorar. Söz konusu sorunun yanıtlanmasında Aslankara, İlhan Selçuk'un kitaba yazdığı ön sözdeki ifadelerine başvurur. Selçuk'un özellikle "Bir ünlü düşünür: 'Anılarım söylemek istediklerimdir, itiraflarım söyleyebildiklerimdir' demiş. Bir insanın anılarında gerçekleri olduğu gibi ve bütünüyle yansıtmasını istemek geçersizdir. (...) Kişi, yaşadığı olayları çeşitli nedenlerle çarpıtabilir, olduğundan başka biçimde anlatabilir. Bu konuda çok hikâye, roman, oyun yazılmıştır." sözlerinden yola çıkarak Aslankara, "Öyleyse *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'na anı değil roman olarak bakabilmek olanaklı" yargısını üretir (2003, s. 448). Aslankara'nın, anıların gerçeği çarpıtma ve kurgusal özellikleri üzerinden bahse konu olan metni roman olarak nitelendirdiği görülür. Bununla birlikte Aslankara, Selçuk'un, anılar toplamını kısaltan, seçip düzenleyen bir tutum takındığını da vurgular (2003, s. 447). Böylelikle Aslankara'nın, anılara içkin olan kurgusal özellik ve Selçuk'un seçip düzenleme edimi nedeniyle inceleme konusu kitabı, roman olarak nitelediği görülür.

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı üzerine yapılan yorumlarda, bu kitabı İlhan Selçuk'un, Selahattin Yurtoğlu'na ait anılardan yola çıkarak kaleme aldığı veya anılar kümesini kısaltıp düzenleyerek kurgusal düzleme taşıdığı savlanmaktadır. O hâlde bu noktada, kitabın sahibi olduğu düşünülen İlhan Selçuk'un, kitabın türüne ve sahibine dair düşünceleri bilhassa okuma kontratı kavramı merkezinde tartışılabilir.

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek / G. Tunç (257-266. s.)

Tür ile okuma kontratı kavramları ve Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nın türsel sınıflandırılması

Bu makalenin temel sorunsalının, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* kitabının roman mı yoksa anı kitabı mı olduğu yönelik bir tartışma olması nedeniyle öncelikle tür kavramı üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Tür kavramı her ne kadar edebiyatın temel sorunsallarından biri olsa da tür teorisi eleştirmenlerce nihayete erdirilebilmiş bir konu değildir. Hatta Fredric Jameson, tür meselesinin modern edebiyat teorisi ve pratiği tarafından önemsiz gösterildiğini, ancak tarihsel maddeciliğin farklı bir tutum içinde olduğunu öne sürer (2011, s. 93). Söz konusu durumun istisnai örneklerinden biri Yeni Eleştiri geleneğinin içinden tür kavramına bakan Northrop Frye'dır. Frye, *Eleştirinin Anatomisi* adlı kitabının, "Retorik Eleştiri: Tür Teorisi" adlı bölümünde, antik Yunan sanatını incelerken "tür eleştirisinin temelinde her zaman, türün şair ve kitlesi arasındaki koşullar tarafından belirlenmesi arasında retorik vardır." (2015, s. 283) savını ileri sürer. Frye, başlıkta da görüldüğü gibi retorik kavramını, türlerin tasnifindeki mihenk taşı olarak konumlandırır. Bununla birlikte Frye'in, türün belirlenmesinde özellikle, üretici-tüketici ve koşullar arasındaki ilişkinin altını çizmesi önemlidir. Çünkü böylelikle türün tarihsel ve olumsal yanı da belirginleşir. Benzer bir tavır, Fredric Jameson'un *Siyasal Bilinçdışı* kitabında da gözlemlenir. Jameson, anılan metninde, Frye'in tür eleştiri pratiğinde birbiriyle çelişen iki eğilimin varlığına dikkat çektiğini vurgular. Bunlar, anlambilimsel ve sözdizimsel düzlemlerdir (2011, s. 95). Bu iki yaklaşımdan ilki metin için onun ne anlama geldiğini soran eski yorum tarzına, ikincisi ise Deleuze'ün onun nasıl işlediğini soran yeni analiz türüne denk gelir (2011, s. 96). Bu şekilde tür, sabit bir norm ya da bir tarza göre yorumlanabilir. Ancak Jameson'a göre türün her iki bakış açısına da duyarlı olması gerekir: "Tür, ya sabit bir norma göre ya da bir tarza göre incelenebilen, ancak bu bakış açıların her ikisinde de, incelenmeye duyarlı olması gereken edebi söylem olarak" tanımlanmalıdır (2011, s. 96). Jameson'un böylesine bir çabadaki esas gayesi, bahsi geçen bakış açılarını diyalektik bir tarzda düşünerek onlardan elde edilen bulguları tarihselleştirmektir (2011, s. 96). Hâl böyleyken tür ve tarihsellik ilişkisi, Jameson'un tür algısında başat rol oynayacaktır. Türsel algıların tarihsel akış içerisindeki değişimi bu bağlamda Jameson'ı haklı çıkarır. Gerçekçi romanın türsel kısıtlamalardan özgürleşmesinin yanı sıra önce modernist, sonra postmodernist edebiyatın güzel sanatlara ilişkin sistemlere dair geleneksel nosyonları dışladıkları görülür (2011, s. 94). Türe ve türlere ilişkin söz konusu tarihsel algı değişikliği, bize değişmez bir tür tanımının olmadığını gösterir. Ancak türlerin yine de belirli bir dönemde var olan toplumsal mutabakat sözleşmeleri olduğu ileri sürülebilir. Jameson, bu durumu, türlerin, edebî kurumlarla ya da bir yazarla bir kültürel ürünün kamudaki uygun kullanımını ortaya koyan toplumsal sözleşmeler olduğunu dile getirerek somutlar: "Türler esas olarak, edebi *kurumlar*la ya da bir yazarla, işlevi bir kültürel ürünün belirli bir kamudaki uygun kullanımını belirtmek üzere toplumsal sözleşmelerdir" (2011, s. 94). O hâlde, tür kavramı, bize bir metne nasıl bakacağımızı, onu nasıl yorumlayacağımızı gösteren, metne dair bir yaklaşım kılavuzu niteliğinde olan bir gösterge işlevine sahiptir. Peki herhangi bir okurun, karşısında duran metnin türüyle ilgili bir algı geliştirmesinin yolları nelerdir? Sorulan soruya verilebilecek ilk cevaplardan biri, yazarla okur arasında gerçekleşen okuma kontratıdır. Yazar, metne dair türsel belirlemesiyle, okurun metinle kuracağı diyalogun şeklini de belirlemiş olur. Öte yandan ifade edilen okuma kontratı ile okur da metne dair ön kabuller geliştirir. Örneğin bir yazar, kaleme aldığı metni roman olarak nitelendirmişse, okur roman türünün tür özelliklerini göz önünde bulundurarak metne yaklaşmak durumunda kalır. Buna göre okuma kontratını kabul eden okur, okuduklarının kurmaca olduğu düşüncesini akılda bulundurmamak zorundadır. Yazar ve okur arasında gerçekleşen türsel okuma kontratı ile bir taraftan da yazar, okura okuma süreciyle ilgili bir kolaylık sağlamış olur. Buna göre okur, okuduğu metnin, ne'liğine ilişkin birincil kaynaktan bir bilgi edinmiş olur ve böylelikle metnin türünün ne olduğuna yönelik ayrıca bir fikir geliştirmesine gerek kalmaz.

Daha önce belirtildiği gibi türün belirlenmesi ile tür bilgisi, metin yorumlama konusunda okurun önünü açacaktır. Bu noktada, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* ile ilgili okurla yapılan bir okuma kontratının olup olmadığı sorusu sorulabilir. Türsel sınıflandırma çabası esasında, başlıkta sorduğumuz, “*Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*’nı kim yazdı?” sorusuna cevap niteliği taşıdığı için de ayrıca önemlidir.

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı’nda, yazdığı “Ön Söz”le okurla türsel kontrat kuran kişi İlhan Selçuk’tur. Selçuk, daha önceki bölümde söylediği gibi, metinle ilgili her ne kadar roman nitelmesi kullansa da, bunun nedeni Yüzbaşı’nın hayatının bir roman gibi olmasıdır. Nitekim Selçuk, aynı bağlamda “Gerçi her insanın hayatı bir romandır.” (1979, s. 6) yargısını paylaşır. Selçuk’a göre, Yüzbaşı’nın yaşamını özellikli kılan durum, yakın tarihimizin önemli olaylarını içeren bir hayat hikâyesi olmasıdır. O hâlde, okuduğumuz metin, Cengiz Yurtoğlu’nun babası Selahattin Yurtoğlu’nun on beş ciltlik anı defterlerini İlhan Selçuk’a getirmesi ve onun da bu anıları yayımlamasından mı ibarettir? Bir başka ifadeyle Selçuk sadece, kendisine ulaştırılan anıları mı yayımlamıştır? Oysa söz konusu romanla ilgili birçok yazıda, Selçuk’un anılardan yola çıkarak bir roman kaleme aldığı iddia edilmiştir. Gerçekten Selçuk, anıları yeniden yazmış mıdır?

Selçuk, “Ön Söz”de sözü edilen soruya doğrudan cevap niteliğinde olacak şekilde anıları, özüne ilişmeden elden geçirdiğini belirtir:

Anıları, özüne ve sözüne ilişmeden, bütünlüğünü sağlayarak elden geçirmek yöntemini benimsedim. Yüzbaşı Selâhattin’in yazdıklarını bazı tarih kitapları ve harp tarihi belgeleriyle karşılaştırarak denetlediğim zaman, gerçeklere titizlikle bağlı kaldığımı gördüm. Bu konuda ilgilerini esirgemeyen Emekli General Sayın Hakkı Kurtböke ve Sayın Selahattin Selek de anılarla tarih gerçekleri arasındaki doğruluğu onayladılar. (1979, s. 9)

Alıntıda da görüldüğü gibi Selçuk, Yüzbaşı Selahattin’in anılarının özüne ve sözüne dokunmamış, onları yeniden yazma çabası içine girmemiştir. Bununla birlikte, “Ön Söz”ün ilerleyen bölümlerinde, Selçuk, Yüzbaşı’nın kullandığı dile mümkün olduğunca dokunmadığını ifade eder. Yalnızca, anıların yazıldığı dönemin diliyle kitabın yayımlandığı yıl kullanılan dil arasındaki farklılığın ortaya çıkaracağı okuma zorluğunu gidermek için kimi sözcüklerde ve cümle yapısında bazı tasarruflarda bulunduğunu dile getirir. Ancak yine de anıların yaşandığı dönemin havasını yansıtmak için bazı sözleri ve terimleri olduğu gibi bırakır:

Böylece, Yüzbaşı’nın gelecek kuşaklara duyurmak istediklerine iletken oluyoruz. Bu görevi yaparken, Selâhattin Yurtoğlu’nun anılarda kullandığı dile mümkün olduğunca dokunmak istemedim. Ne var ki, aradan geçen sürede, hem kelimeler eskimiş, hem tümce yapılarında değişiklikler olmuş. Bu nedenle zorunluluklara boyun eğdim. Anıların yaşandığı dönemlerin havasını günümüze aktarabilmek için bazı sözleri ve terimleri bazı yerlerde olduğu gibi bıraktım. (Selçuk, 1979, s. 12)

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Selçuk, söz konusu metni yazma edimini gerçekleştirmemiş, bunun yerine metinde sözcükler üzerinde ve cümle yapısı düzeyinde bir tasarrufta bulunmuştur. Bahsedilen tutumların yanı sıra Selçuk, anı defterindeki malzemeyi kitaplaştırırken eksiltme, çıkartma eylemini gerçekleştirdiğini dile getirir. Böylelikle on beş ciltlik anı defteri, Selçuk’a göre ayrıntılarından ve fazlalıklarından sıyrılabilirse kitap hüviyetine kavuşabilecektir: “Ciltler boyunca uzayan ayrıntılarından, fazlalıklarından sıyrılır; dikkatli bir düzenleme yapılırsa, anılar bir roman bütünlüğü ve yapısına kavuşurdu.” (1979, s. 6). Selçuk’un, anıları yayımlarken bazı bölümlerini çıkarmasının nedeni, yalnızca, onları ayrıntılarından ve fazlalıklarından arındırmak değildir, bununla birlikte yayımlandığında tepki göreceğini düşündüğü yerleri de çıkarır: “On beş cilt tutan anılardan bugünkü

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek / G. Tunç (257-266. s.)

ortamda tepkiler yaratacak bazı sayfaları da çıkarmak zorunda kaldım” (1979, s. 9). O hâlde, İlhan Selçuk'un, okuma kontratındaki rolünü yayına hazırlayan/editör ve metnin türünü de anı olarak belirlediği söylenebilir. Nitekim anılan “Ön Söz”ün son kısmında metni anı ve kitabı da anıların yayımlanması şeklinde vasıflandırır:

Sözlerimi bitirirken, Yüzbaşı Selahattin'in anılarının yayımlanmasında gösterdikleri anlayış için çocuklarına ve başta dostum Dr. Cengiz Yurtoğlu'na teşekkürlerimi bildirmek isterim. Bu anlayış sayesinde Yüzbaşı'nın anıları kamuya mal edilmiş, yeni kuşaklara sunulmuştur. (1979, s. 12)

İlhan Selçuk, alıntıda doğrudan görüldüğü gibi, kendi rolünü anıları yayımlama olarak nitelendirir ve okurla okuma kontratını bu şekilde somutlar. Zira anıların yayımlanması konusunda, Yüzbaşı Selahattin'in oğlu Dr. Cengiz Yurtoğlu'na teşekkür etmesi, anıları malzeme olarak kullanıp kurgusal bir düzleme taşıma çabası içinde olmadığına işaret eder. Selçuk'un, Yüzbaşı'nın anılarını gelecek kuşaklara aktarma amacını taşıması, estetik bir gaye gütmeyeceğini ortaya koyar. Her ne kadar Selçuk, okuma kontratını “anı kitabı” olarak belirlese de, onun “Ön Söz”de anıları düzenlediğini ifade etmesinin, metni roman türüyle ilişkilendirmek için bir neden olarak öne sürülüp sürülemediği sorgulanabilir. Nitekim daha önce bahsedildiği gibi bazı araştırmacıların metni bahsedilen nedenden dolayı roman olarak nitelendirmeleri, bu soruyu daha önemli kılmaktadır.

Suje (Syuzhet) kavramı ve Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nda olayların düzenlenmesi

Anlatı biliminde, olayların düzenlenmesi durumu, bilhassa Rus Biçimcileri tarafından kavramsallaştırılan fabula ve suje kavramlarıyla birlikte tartışılır. Bu nedenle, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nda*, Selçuk'un metni düzenleme eylemini anlamlandırma ve bunun kurgusal bir nitelik arz edip etmediği konusunu, bahsedilen iki kavram üzerinden yorumlamak doğru olacaktır.

“Fabula” ve “suje” kavramları her ne kadar nihai içeriğine Rus Biçimcileri ile kavuşsa da, söz konusu kavramların izini Aristoteles'e kadar sürmek mümkündür. Aristoteles'e göre “suje”, “bütünlük gösteren, tamamlanmış olaylardır; yani başı, ortası ve sonu veya edebiyat terimlerine uygun olarak serimi, düğümü ve çözümü vardır” (Parer, 2004, s. 108). Aynı şekilde, “fabula”nın da bilinen en yaygın tanımı Aristoteles'e kadar uzanmaktadır. Ancak bu filozof, “olayların, olguların bileşimi” olarak gördüğü “fabula”yı “suje” ile eşdeğerde algılamaktadır (Parer, 2004, s. 108). Bununla birlikte Rus Biçimcileri için “fabula” ve “suje”nin anlamı değişmiştir. Biçimciler'e göre “fabula”, bir olayın neden-sonuç ilişkisi içinde ele alınması, bir konunun, gerçek yaşamdaki akış zinciri, gerçek dünyadaki oluş hâlidir. Biçimciler için “fabula”da olaylar arasında kronolojik ve nedensel bir bağ bulunmaktadır (Parer, 2004, s. 109). Öte yandan “fabula”nın bir malzeme olarak işlenmesi, kurgulanması “suje”yi ortaya çıkarır. Böylelikle Biçimci tanıma göre “fabula” içeriğe, “suje” biçime dâhil olur (Parer, 2004, s. 109). Biçimcilerin “fabula” ve “suje” tanımları, yapısalcıların “öykü” ve “söylem” kavramlarıyla koşuttur. Buna göre öykü anlatıda neyin anlatıldığı, söylem ise nasıl anlatıldığıdır (Topçu, 2009, s. 109). Boris Tomaşevski, “fabula”yı metin boyunca bize iletilen birbirine bağlı olaylar bütünü olarak tanımladıktan sonra onun zamansallık ve nedensellik belirtisi gerektirdiğini belirtir (2005, s. 251). Fredric Jameson, *Dil Hapishanesi: Yapısalcılığın ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü* adlı kitabında, Şklovski'nin “suje”yi (sujet), olay örgüsünün genel eşdeğeri olarak kullandığını dile getirir (2003, s. 76). Kronolojik ve nedensellik zincirinde işleyen olayların, olay örgüsüne nasıl dönüştüğünü belirlemek adına Şklovski'nin *Tristram Shandy* adlı romanla ilgili söylediği sözler önemlidir:

Yevgeni Onegin'in sujesi, odak figürün Tatyana ile olan aşk öyküsü değil, ama bu fabulanın, konuyu kesintiye uğratan sapmalarla süjede işlenmesidir... Sanat biçimleri, gündelik gerekçelerle değil, estetik kurallara uygun oluşlarıyla açıklanır. Romandaki olay, örneğin araya bozguncular katarak

değil, yalnızca bölümlerin yerlerini değiştirerek durdurulduğunda yazar, bize kompozisyondaki bu iki yöntemin gerektirdiği estetik kuralları göstermiş olur. (Akt. Parer, 2004, s. 108)

Yukarıdaki alıntıda, bilhassa “konuyu kesintiye uğratan sapmalar” ifadesinin altı çizilmelidir. Olaylardaki kronolojik ve nedensel akış bozulduğunda “suje”den bahsedilebilir. Terry Eagleton, bahsedilen durumu, hikâyenin bizim dikkatimizi çekmesi için “engelleyici” ve “geciktirici” aygıtlar kullanması şeklinde dile getirir. Eagleton’a göre bir arkadaşımızın bir kâğıt parçasına karalayiverdiği notu anlatı yapısına pek dikkat etmeden okuruz. Ancak hikâye kesilip yeniden başlar, bir anlatı düzeyinden devamlı bir başkasına sıçrar ve düğüm noktasını ertelerse ona karşı ilgimiz artar ve onun kurgusallığının daha çok farkına varırız (2014, s. 18-19).

Suje ve fabula kavramlarıyla değerlendirildiğinde, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*’nın kronolojik bir şekilde ve nedensellik bağlantısıyla yazıldığı görülür. Kitap, Yüzbaşı Selahattin’in, hatırladığı ilk olay olan, 1898’deki sünnetle başlar ve yine çocukluğuna dair anılarıyla devam eder. Yüzbaşı Selahattin’in 1901’de İstanbul’a gelişi, 1903 yılında annesinin ölümü, üvey annesinin gelişi, 1904 yılında büyükbabasının ölümü, 1905 yılında babasının tekrar evlenmesi, 1906 yılında evde tek başına kalması metinde kronolojik sırayla ve nedensellik bağlantısıyla anlatılır. Burada şu soru sorulabilir: Selçuk, olayların kronolojik ve nedensellik akışını bozan “engelleyici” ve “geciktirici” aygıtlar kullanmamışsa düzenleme ile gönderimde bulunduğu anlam nedir?

İlhan Selçuk, bahsedilen “Ön Söz”de, düzenleme sözcüğüyle birlikte on beş ciltlik anıların ayrıntılarından, fazlalıklarından kurtulmasından söz eder. Ona göre ancak o zaman anılar bir bütünlük gösterecektir: “Ciltler boyunca uzayan ayrıntılardan, fazlalıklarından sıyrılır; dikkatli bir düzenleme yapılırsa, anılar bir roman bütünlüğü ve yapısına kavuşurdu.” (1979, s. 6). Selçuk’un bu ifadesinden de anlaşılacağı gibi esasında düzenleme ile kastettiği anlam, ana olay örgüsünün akışını sekteye uğratan ayrıntıların, fazlalıkların çıkarılmasıdır. Selçuk’un daha önce, anıların yanı sıra sayfalar arasında varlığını belirttiği “duygular, düşünceler, öğütler, şiirler, kesilmiş gazete ve dergi parçaları, fıkralar, hikâyeler; ekonomi, politika, tarih, ahlâk dersleri” (1979, s. 5) gibi unsurların, onun fazlalıkla gönderimde bulunduğu noktalar olduğu söylenebilir. O hâlde Selçuk’un anılara müdahalesinin nedeni, anıların kurgusal bir malzeme olarak kullanılması değildir. O, olayları kesintiye uğratmak, olaylardaki nedenselliği ve zamansallığı dönüştürüp kurgusallığı hâkim kılmak amacını taşımaz. Şklovski’nin dediği gibi “sanat biçimleri, gündelik gerçeklerle değil, estetik kurallara uygun oluşlarıyla” (Akt. Parer, 2004, s. 108) açıklanmalıdır. Bu bağlamda Paul Ricoeur’ün tespit ettiği şekilde, kurmaca anlatıyı tarihsel anlatının karşısı olarak alımlamak işlevsel önemdedir (2007, s. 128). Hâlbuki Selçuk, metni yayına hazırlarken gündelik gerçekliği referans noktası olarak ele alır. Selçuk, Yüzbaşı Selahattin’in yazdıklarını, tarih kitapları ve harp tarihiyle karşılaştırır, emekli generallerden anlatılanların doğruluğunu teyit etme amacını taşır (1979, s. 9). Bu durumda, inceleme konusu metinde, estetik kurallar değil, gündelik gerçekler esas alınmıştır. Selçuk için önemli olan olayların gerçek dünyadaki oluş hâlidir, kurgusallık değildir.

Sonuç

Makalede öncelikle *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitabın, İlhan Selçuk’a ait bir roman olduğuna yönelik genel geçer bir görüşün altı çizilmiştir. Söz konusu görüşün ise, romanın ön sözünde ve arka kapağındaki belirli ifadelerden yola çıkılarak oluşturulduğunu ve böylelikle bir üstyorum zincirinin varlık kazandığı vurgulanmıştır. Bu yazıda, üstyorum zincirinin, inşa ettiği ön kabullerle, kimi zaman hedef metni anlamaya yardımcı olduğu, kimi zamansa metne sağlıklı bir şekilde bakabilme sürecinde engel çıkardığı vurgulanmıştır. İkinci durumda, hedef metni anlama yolunda yorumcuya set çeken

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek / G. Tunç (257-266. s.)

üstyorum zincirinin kırılması gerektiği yönünde bir düşünce ileri sürülüp daha sonra makalede, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitabın türü ve yazarı konusunda bir tartışma yürütülmüştür.

Bahsedilen uğraşta, başlangıç noktası ise, İlhan Selçuk'un *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*'na yazdığı ön sözde dile getirdiği düşünceler olmuştur. İlk olarak, Selçuk'un görüşleri okuma kontratı kavramıyla yorumlanmıştır. Selçuk, ön sözde her ne kadar *Yüzbaşı Selahattin'in* hayatının roman gibi olduğunu dile getirirse de onun, kitabın kurmaca niteliğiyle ilgili bir düşünce ileri sürmediği görülmüştür. Buna karşılık Selçuk, okuma kontratında okura ve yorumcuya, yaptığı edimin anıların yayımlanması olduğunu söyler ve anıların yayımlanmasında gösterdikleri anlayış için Dr. Cengiz Yurtoğlu'na teşekkür eder. Bu bağlamda Selçuk, okurla kurduğu okuma kontratında, metnin kurmaca niteliğini değil, anı olma özelliğini öne çıkarır. İkinci olarak, Selçuk'un, *Yüzbaşı Selahattin'in* anılarında eksiltme ve düzenleme yoluyla tasarrufta bulunmasının, metnin roman türü içinde değerlendirilmesine yol açıp açmayacağı sorusu sorulmuştur. Zira, birçok araştırmacı, tam da bu nedenlerle bahse konu olan kitabı roman olarak nitelendirmiştir. Söz konusu bağlamda bu yazıda, Rus Biçimcileri'nin suje kavramı, kurmaca metinlerdeki olay örgüsünü düzenleme özelliğini göstermesi açısından temel alınmıştır. Rus Biçimcileri, suje kavramıyla, olayların anlatımındaki zamansallık ve nedensellik bağlantısının dışına çıkılmasına, bu yolda olayların akışını bozan engelleyici ve geciktirici aygıtların kullanılmasına gönderimde bulunurlar. Ancak yakından bakıldığı zaman, İlhan Selçuk'un kitabı yayımlarken benimsediği tavır, olay örgüsünün akışını engelleyen ve geciktiren unsurları çıkarmak olmuştur. Bununla birlikte Selçuk, anılarda anlatılanların tarihsel gerçeklikle ilişkisini esas alarak yayımladığı kitapta, estetik gerçekliği değil, gündelik ve tarihsel gerçekliği ön plana tutar. İfade edilen durum, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı kitabın roman türüne dâhil edilmemesi gerektiğini gösteren bir başka kanıttır.

Kaynakça

- Apaydın, M. (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002). Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerine Bazı Dikkatler. *Hece: Türk Romanı Özel Sayısı Cilt 2* 65-66-67: 557-569.
- Aslankara, M. S. (2003). İlhan Selçuk: *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*. *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*. Mürşit Balabanlılar (Haz.). İstanbul: İş Kültür.
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat Kuramı: Giriş*. Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Frye, N. (2015). *Eleştirinin Anatomisi*. Hande Koçak (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ilhan-selcuk> [erişim tarihi: 13.06.2020]
- Işık, İ. (2007). *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi Cilt 8*. Ankara: Elvan.
- Jameson, F. (2003). *Dil Hapishanesi: Yapısalcılığın ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü*. Mehmet H. Doğan (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Jameson, F. (2008). *Modernizmin İdeolojisi: Edebiyat Yazıları*. Kemal Atakay-Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Metis.
- Jameson, F. (2011). *Siyasal Bilinçdışı*. Yavuz Olagan-Mesut Varlık (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Kayalı, K. (Mayıs-Haziran-Temmuz 2002). Bir Arayışın Önemli Bir Durağı: *Devlet Ana*. *Hece: Türk Romanı Özel Sayısı Cilt 2* 65-66-67: 813-825.
- Necatigil, B. (1983). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık.
- Parer, M. Ö. (2004). *Rus Biçimciliği ve Şklovski*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ricoeur, P. (2007). *Zaman ve Anlatı: 1. Zaman-Olayörgüsü-Üçlü Mimesis*. Mehmet Rifat-Sema Rifat (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Selçuk, İ. (1979). *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı: Birinci Kitap*. İstanbul: Remzi.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi-Cilt II (2010). Ed. Murat Yalçın. İstanbul: Yapı Kredi.

Tomaşevski, B. (2005). Tema Örgüsü. Tzvetan Todorov (Haz.). *Yazın Kuramı: Rus Biçimcilerinin Metinleri* içinde. Mehmet Rifat-Sema Rifat (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Topçu, Y. G. (Temmuz 2009). Anlatı ve Biçim İlişkisine Neoformalist Bir Yaklaşım: *Yazı-Tura Örneği*. *Erciyes İletişim* 1 (2): 104-121.